

ХРОНІКА. РЕЦЕНЗІЇ

Е FRUCTU ARBOR COGNOSCĪTUR¹: ДО 70-РІЧЧЯ ОЛЕКСАНДРА СИТНИКА

Рис. 1. Професор Олександр Ситник
Fig. 1. Professor Oleksandr Sytnyk

Докторові історичних наук, багатолітньому завідувачеві відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, професорові Ситнику Олександрові Степановичу 25 вересня 2022 р. виповнилося 70 років. Народився він у с. Будьки Жмеринського р-ну Вінницької обл. у селянській родині. Змалку ріс без батька, ходив до сільської 8-річної школи, а потім продовжив навчання в Жмеринській середній школі.

Шкільні роки були періодом формування культурно-освітнього фундаменту юнака. Вже будучи професором, Олександр не раз оповідав, що книжки – художня і науково-популярна література – давали відраду, розвивали фантазію і відволікали від повсякденної нужди, створювали міфи кращого життя. У дитинстві Саша читав усе підряд. Зрештою, який міг бути вибір книжок у сільській бібліотеці?! Найбільше було пригодницької літератури і класики. У школі навчався добре (без трійок), але більшість своїх знань почерпнув все-таки з прочитаних книг. Він і нині багато читає, у нього вдома кількатисячна

бібліотека української і зарубіжної літератури, не враховуючи багатотисячної спеціальної археологічної (переважно палеолітичної) збірки. Книжка була і залишається для Олександра джерелом усіх позитивних знань, емоцій і зарядом високого натхнення до творчості.

Зі слів ювіляра, як став студентом Київського державного університету імені Тараса Шевченка, сам добре не знає. Саші поталанило, він вступив до університету, хоча була величезна конкуренція (16 претендентів на одне місце). У 1970–1975 роках навчався на історичному факультеті головного столичного вузу, спеціалізуючись на кафедрі археології та музеєзнавства. Першими вчителями з археології були Іван Гаврилович Шовкопляс та Владислав Миколайович Гладилін. Олександр за свої студентські роки встиг побувати в багатьох археологічних експедиціях, але найбільше – на палеолітичних стоянках в Добраничівці (розкопками керував І. Шовкопляс) і в Королевому (розкопками керував В. Гладилін).

Ще під час навчання в університеті молодий дослідник розпочав свою наукову діяльність, працюючи на посаді художника в Археологічному музеї Інституту зоології ім. І. Шмальгаузена АН УРСР (1973–1975), куди його запросив І. Шовкопляс.

¹ За плодом дерево пізнається.

Після закінчення університету в 1975 р. за направленням Міністерства освіти він переїхав до Тернополя, де став науковим працівником і завідувачем відділу Тернопільського краєзнавчого музею (1975–1985). Згодом працював старшим викладачем Запорізького державного університету (1985–1986) та старшим науковим співробітником кооперативу «Археолог» при Інституті археології АН УРСР (1990–1992). З 1992 р. працює в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (ІУ НАНУ) – спочатку молодшим, потім старшим науковим співробітником, з 1998 р. – директором Археологічного музею, а з 2004 по 2016 роки – завідувачем відділу археології цього інституту. Отже, у 2022 р. маємо ще один ювілей – тридцять років праці Олександра Степановича в академічній установі ІУ НАНУ.

У 2005–2010 роках учений працював завідувачем кафедри археології та історії стародавнього світу Львівського національного університету імені Івана Франка, а у 2010–2016 роках – професором цієї ж кафедри, яка змінила назву на кафедру археології та спеціальних галузей історичної науки. З 2004 по 2016 рр. він був також професором Інституту археології Жешівського університету (Польща). У 2003 р. впродовж 6 місяців – стипендіат Королівського музею історії та мистецтва в Брюсселі (Бельгія). Перебування впродовж тривалого часу в Західній Європі (крім Бельгії, Олександр відвідував Німеччину, Нідерланди, Францію, Люксембург) дало досліднику не лише конкретні знання, але й допомогло посилити міжнародні зв'язки і поглибити розуміння глобальних європейських проблем палеолітичного минулого. Науковець також був учасником трьох грантів «INTAS» та низки польсько-українських грантів.

У 1985 р. Олександр Степанович захистив кандидатську дисертацію на тему «Ранній палеолит Придністровської Подолії», науковим керівником якої був відомий палеолітознавець Олександр Панкратович Черниш. У 2003 р. відбувся захист його докторського дисертаційного дослідження «Середній палеоліт Поділля».

Неможливо уявити собі нашого ювіляра без польових досліджень (рис. 2, 3). Починаючи з 1977 р., О. Ситник щорічно проводив археологічні дослідження пам'яток кам'яної доби заходу України. Упродовж майже 40 років польової роботи вчений відкрив понад 300 пам'яток археології, з яких майже 100 – пам'ятки палеоліту. Дослідник проводив розкопки багат шарових пам'яток середнього (Буглів V, Великий Глибочок I, Пронятин, Єзупіль I–II, Молодове V, Ігровиця I, шар II) та пізнього (Пронятин II, Єзупіль III–IV, Галич I–II, Ігровиця I, шар I) палеоліту, трипільської культури (Бучач, гора Федір), культури Ноа (Воля IV), передскіфського періоду (Лошнів I–III) та ін. Додамо, що Олександр Степановичу вдавалося проводити польові експедиційні роботи навіть в умовах повної відсутності фінансування. Він організовував і заохочував до роботи і студентів, і учнів, і навіть волонтерів, словом, усіх, хто працював на розкопках.

З 2004 р., відколи Олександр Степанович став завідувачем, відділ археології започаткував і організовує щорічну міжнародну наукову конференцію «Археологія заходу України» (з 2004 по 2021 роки вже відбулося 17 конференцій) (рис. 4). За результатами

Рис. 2. Олександр Ситник під час польових досліджень на стоянці Великий Глибочок I

Fig. 2. Oleksandr Sytnyk during his field research at the Velykyi Hlybochok I site

вивчення палеолітичних пам'яток спільно з колегами-природниками проведено також низку польових українсько-польських семінарів. Так, у 2015 р. відбувся XV українсько-польський семінар «Леси і палеоліт Поділля», де представлено найновіші здобутки у вивченні стоянок Великий Глибочок I, Пронятин, Ігровиця I.

Рис. 3. Обговорення результатів дослідження верхньопалеолітичної стоянки Галич I (2008)

Fig. 3. Discussion of the results of the Upper Palaeolithic site Halych I study (2008)

Ювіляр у 2005–2021 роках був головним редактором періодичного фахового видання відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України «Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині» (впродовж цього часу вийшли друком 17 випусків – з 9 по 25). Упродовж 2005–2007 років вийшли 3 випуски (8–10) ще одного львівського періодичного фахового видання, а саме «Археологічні дослідження Львівського університету», головним редактором якого також був О. Ситник.

Науковець був членом двох докторських спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій: при Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та Інституті археології НАН України.

За власним художнім проєктом за активної допомоги працівників відділу археології в 1997–2001 роках Олександр Степанович працював над створенням Археологічного музею

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, який сьогодні функціонує при відділі археології.

Наукові інтереси ювіляра тісно пов'язані з первісною археологією заходу України, антропогенезом, палеолітичним мистецтвом Європи, історією західноукраїнської археології ХХ ст. тощо. Він є одним з найавторитетніших спеціалістів в Україні з питань середнього палеоліту Поділля, Прикарпаття і Волині. У 2015 р. побачила світ велика (майже 1 000 с.) колективна монографія «*Paleolityczna ekumena strefy pery- i metakarpackiej*» (рис. 5), у якій Олександр Степанович в окремому розділі схарактеризував палеоліт Передкарпаття і Поділля в археологічному, геохронологічному і культурному аспектах.

Рис. 4. Учасники ІХ Міжнародної наукової конференції «Археологія заходу України» під час екскурсії до Золочівського замку (2012)

Fig. 4. Participants of the IX International Scientific Conference «Archaeology of the West of Ukraine» during an excursion to Zolochiv Castle (2012)

Олександра Ситника цікавила також історія львівської археології, якій він присвятив низку публікацій. Зокрема, це постаті Леона Козловського, Юрія Полянського, Стефана Круковського, Олександра Черниша, а також інших археологів, які працювали у Львові в міжвоєнний період та після Другої світової війни. У 2012 р. побачила світ монографія Олександра Степановича «Археологічна наука у Львові: перша половина ХХ ст.», в якій висвітлено події та особистості – учасники «археологічного життя» у Львові – на строкатому та почасти заплутаному культурно-історичному тлі епохи. Як результат педагогічної роботи вченого, в цьому ж 2012 р. вийшов друком його навчальний посібник для студентів «Культурна антропологія: походження людини і суспільства».

Олександр Ситник також проявив себе як відповідальний наставник і науковий керівник аспірантів, які успішно захистили кандидатські дисертації:

- Олена Ленартович, тема дисертації: «Культура лінійно-стрічкової кераміки у басейні Верхнього та Середнього Дністра і Західного Бугу», 2013 р.
- Андрій Гавінський, тема дисертації: «Культура лійчастого посуду у межиріччі Верхнього Дністра і Західного Бугу», 2014 р.
- Руслан Коропецький, тема дисертації: «Пам'ятка Кременець І (Куличівка) та її місце у верхньому палеоліті Східної Європи», 2016 р.
- Яна Яковишина, тема дисертації: «Мальований орнамент на посуді заліщицької групи трипільської культури», 2016 р.
- Марія Войтович, тема дисертації: «Культура шнурової кераміки Верхнього Придністер'я», 2021 р.

Отож, наукові здобутки Олександра Степановича Ситника чималі. Він є автором понад 250 наукових публікацій, в т.ч. 7 монографій, навчального посібника для студентів, науково-популярних статей.

Рис. 5. Обговорення підсумків досліджень за проектом «Paleolityczna ekumena strefy pery- i metakarpackiej», Пьотравін, Польща (2015). Зліва направо: Ярослав Вільчинський, Адам Надаховський, Збігнев Франковський, Павел Вальде-Новак, подружжя Ситників – Людмила Булгакова і Олександр Ситник, Богдан Рідуш, Андрій Богуцький

Fig. 5. Discussion of the results of research within the project «Paleolityczna ekumena strefy pery- i metakarpackiej», Piotrawin, Poland (2015). From left to right: Jarosław Wilczyński, Adam Nadachowski, Zbigniew Frankowski, Paweł Valde-Novak, the Sytnyks' spouses – Ludmyla Bulhakova and Oleksandr Sytnyk, Bohdan Ridush, Andriy Bogucki

Варто наголосити, що впродовж своєї наукової діяльності ювіляр підтримував тісні наукові контакти з багатьма відомими спеціалістами-археологами, зокрема Вадимом Степанчуком (Київ), Ларисою Кулаковською (Київ), Леонідом Залізняком (Київ), Яном Махніком (Краків, РП), Сильвестром Чопеком (Жешів, РП), Кшиштофом Циреком (Торунь, РП),

Стефаном Каролем Козловським (Варшава, РП) та багатьма іншими. Плідними є результати його співпраці з вченими з природничих галузей науки, насамперед з львівським геологом Андрієм Богуцьким, з яким вони комплексно досліджували низку палеолітичних пам'яток й продовжують активно співпрацювати в царині досліджень природних умов палеолітичного минулого західної частини України. Навколо цього геолого-палеолітичного тандему об'єдналася велика міжнародна група науковців не лише з України, але й сусідньої Польщі. Разом із їхніми учнями – Русланом Коропецьким, Оленою Томенюк, Андрієм Яцишиним, Романом Дмитруком – у команді працювали професор університету Марії Кюрі-Склодовської Марія Ланчонт (Люблін, РП), професор Інституту геологічних наук ПАН Тереза Мадейська (Варшава, РП), професор, колишній директор Державного геологічного інституту – Державного дослідницького інституту Юрій Навроцький (Варшава, РП), професор Інституту систематики та еволюції тварин ПАН Адам Надаховський (Краків, РП), професор Гданського університету Станіслав Федорович (Гданськ, РП), д-ри Інституту геологічних наук ПАН Магдалена та Мацей Крайцажи (Варшава, РП) та ін.

Завдяки комплексному міждисциплінарному підходу до вивчення палеолітичних пам'яток вдалося стратифікувати і продатувати культурні горизонти стоянок, відтворити природні умови проживання давньої людини, підійти до розв'язання питань поселенських етапів та шляхів міграції палеолітичної людини на заході України тощо.

Хотілося б відзначити, що Олександр Степанович Ситник є не лише знаним і талановитим науковцем, але й доброю та порядною людиною та сім'янином. Зі своєю дружиною Людмилою Петрівною Булгаковою він живе у шлюбі вже понад 47 років. Вони разом виховали трьох дітей: синів Святослава та Гліба і доньку Софію. Сьогодні Олександр Степанович є люблячим та лагідним дідусем п'яти онуків.

Бажаємо, щоб нинішньому ювілярові – Олександрові Степановичу Ситнику – завжди вистачало сил та здоров'я залишатися багатогранною, оригінальною та цікавою особистістю, щоб він почував себе комфортно як у колі рідних та близьких, так і серед колег та друзів. А ще, щоб його ніколи не покидало натхнення до улюбленої справи!

Олена ТОМЕНЮК ,
Андрій БОГУЦЬКИЙ

Стаття: надійшла до редакції 18.04.2022
прийнята до друку 09.06.2022